

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Qaimova Gulmira Uchqun qizi ¹

¹ O'zbekiston Milliy Universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Psixologiya (faoliyat turlari bo'yicha) Magistratura mutaxassisligi 2-kurs talabasi

O'SMIRLARDA BULLINGNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya: Barkamol insonni tarbiyalash azal-azaldan xalqimizning ezgu orzusi, ijtimoiy hayotining muhim talabi va asosiy maqsadi, millat ma'naviyatining uzviy bir qismi bo'lib kelgan. Bu g'oya nafaqat alohida shaxslarni, balki butun xalqlarni yuksak taraqqiyot sari boshlagan, ularni ma'naviyat va ma'rifat sohasida ulkan yutuqlarga erishishga undagan.

Kalit so'zlar: Zo'ravonlik, tarbiya, oila, fiziologiya, umidsizlik, qo'rquv, aybdorlik, nafrat, jabrlanuvchi, kuzatuvchi, tajovuz, bezorilik.

Mamlakatimiz tomonidan yoshlarga keng imkoniyatlar yaratilgan. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasi O'RQ-406-sonli "Yoshlarga oid davlat siyosati to'grisida" qonun ta'sis etilgan bo'lib, bunda davlat tomonidan amalga oshiriladigan hamda yoshlarni ijtimoiy jihatdan shakllantirish va ularning intellektual, ijodiy va boshqa yo'nalishdagi salohiyatini kamol toptirish uchun shart-sharoitlar yaratilishini nazarda tutadigan ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy va huquqiy chora-tadbirlar tizimi sifatida qaror izohlangan. [1]

Shunday ekan, yoshlarga har tomonlama rivojlanishi uchun sharoit yaratish va bundan tashqari ularni har jihatdan yetuk, barkamol, komil inson sifatida shakllantirish barchamizning burchimizdir. Chunki yoshlar mamlakat kelajagi bo'lib, yurtimiz ravnaqi ularga bog'liqdir.

Bulling muammosi zamonaviy, o'tkir ijtimoiy muammodir. Biz bunga ko'z yumolmaymiz, chunki bu namoyonlarning shafqatsizligi ba'zan barcha ruxsat etilgan chegaralardan tashqariga chiqadi.

Bulling - bu murakkab va yoqimsiz mavzu, ayniqsa unga duch kelganlar uchun. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, deyarli har bir o'smir u yoki bu tarzda tajovuzkor, jabrlanuvchi yoki shunchaki tashqi kuzatuvchi pozitsiyasida zo'ravonlik holatlariga duch kelgan. Qo'rquv, aybdorlik, uyat, nochorlik, nafrat, umidsizlik kabi noxush tuyg'ularni boshdan kechirish ham Bulling bilan bog'liq bo'lib, eng achinarlisi shundaki, bu tajribalar juda kam muhokama qilinadi. Bugungi tezkor zamonda voyaga yetmaganlarni ma'naviy tahdidlardan asrash, ularga to'g'ri yo'l ko'rsatish dolzarb vazifa bo'lib kelmoqda. Shu ma'noda o'quvchilar orasida uchrab turadigan bulling xususiyatlari sog'lom tarbiyaviy muhitga soya soluvchi omillardir.

Zamonaviy ilm-fanda bullingga turlicha qarashlar mavjud bo'lib, ularning har biri muallifning bullingning tuzilishi va asosiy belgilari haqidagi qarashlarini aks ettiradi. Avvalo shuni ta'kidlash joizki, muallif talqinidan qat'i nazar, bulling tajovuzkor o'zaro ta'sir shakli sifatida ta'riflanadi. Bu shuni anglatadiki, bulling paytida bunday xatti-harakatni xohlamagan shaxsga zarar yetkazishga qaratilgan harakatlar amalga oshiriladi.[2]

D.Olveus bulling harakatining quyidagi sabablarini ta'kidlaydi:

1. Guruhning boshqa a'zolari ustidan hokimiyatga ega bo'lish va hukmronlik qilish istagi;
2. Muayyan tarzda tashkil etilgan oilaviy ta'lim bilan bog'liq holda, bezorilar yuqori darajadagi tajovuzkorlikka ega. Muvaffaqiyatli tajovuzkor harakatlar ularga qoniqish hissini beradi.
3. Bezori jabrlanuvchidan pul yoki qimmatbaho buyumlar ko'rinishidagi zo'ravonlik harakatlarini kuchaytirishi mumkin.
4. Bezorilarning ko'p sinflardagi tajovuzkor xatti-harakati guruhdagi yuqori ijtimoiy mavqeni kafolatlaydi.[3]

Yuqorida aytib o'tilganidek, bulling tajovuzning o'ziga xos shaklidir. Bizning fikrimizcha, bezorilarning tajovuzkor xatti-harakatining xususiyatlariga quyidagilar kiradi: uzoq muddatli, takrorlanadigan tajovuzkor harakatlar. Guruhning shubhasiz zaif a'zosi - jabrlanuvchiga nisbatan tajovuzkor harakatlarni amalga oshirish. Bezori va jabrlanuvchining o'zaro munosabati ko'pincha sinfdoshlar guruhi oldida sodir bo'ladi va guruh jarayonlari bilan bog'liq. Bezori xulq-atvorida tajovuzkorlikning har xil turlari - og'zaki tajovuz, jismoniy tajovuz, tovlamachilik, shantaj, jabrlanuvchining sha'ni va qadr-qimmatini kamsituvchi yolg'on ma'lumotlarni tarqatish va boshqalar sodir bo'ladi. Boshqa tomonidan qayta-qayta salbiy harakatlarga duchor bo'lgan o'quvchi. shaxs yoki odamlar zo'ravonlik qurboni bo'ladi. D.Olveus va uning hamkasblari qurbonlarni quyidagicha tasvirlaydilar. Oddiy jabrlanuvchi boshqa talabalarga qaraganda yuqori darajadagi tashvishga ega. Jabrlanuvchilar juda ehtiyotkor, sezgir va jim. Jabrlanuvchilar o'zlarini past baholaydilar va o'zlarini salbiy deb hisoblaydilar. Aksariyat qurbonlar o'zlarini omadsiz deb hisoblashadi, ular uyaladilar va o'zlarini yoqimsiz deb bilishadi. D.Olveus o'smir davrda bulling holatini psixologik asoslab berishga katta hissa qo'shgan. Bundan tashqari, G.V.Xrulnova jarohatdan keyingi stress holati belgilari, jarohatdan so'nggi stress holatining tarqalganligi, psixologik jarohatni boshidan o'tkazgan o'smirlardagi boshqa psixik buzilish va shaxsiy og'ishishning ifodalanishiga e'tiborini qaratib, jinsiy belgilar bo'yicha stressli holat dinamikasining psixologik xususiyatlarini yoritib beradi.[4]

Xulosa o'rnida shu narsaga alohida e'tibor berish kerakki, yuqoridagi fikrlardan o'rganib chiqib o'smirlik yosh davrining naqadar muhim va dolzarb mavzu ekanligini hamda bu yosh

davrining psixologik xususiyatlariga va o'zgarishlariga jamiyatning har bir a'zosi bee'tibor bo'lmashligini aytib o'tish o'rinlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 14.09.2016-yil O`RQ-406-sonli“Yoshlarga oid davlat siyosati to`grisida” qonun.
2. Бэрон Р. Агрессия. – СПб.: Питер, 2001. – 352 с
3. Olweus D. Bullying at school: what we know and what we can do. – Oxford: Blackwell Publishers, 1994. – 135 p
4. Хрульнова Г. В. Психологические особенности постстрессовых состояний у подростков: Дис. ... канд. психол. наук. — Т.: НУУз, 2006. -1 6 0 с
5. Makhmudjanovna, M. N., Kadirov, K. B., Dmitrievna, B. D., & Vladimirovna, B. E. Relationship Between Propensity To Risky Behavior and Psychogeometrical Types Of Personality. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(01), 2020.
6. Муллабоева, Н. М. (2015). Таваккалчиликка тайёрлик ва шахс психогeометрик типларининг ўзаро боғлиқлиги. *Современное образование (Узбекистан)*, (5), 41-48.
7. Муллабаева, Н. М. (2022, November). ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ШКОЛЕ КАК ОСНОВА ПСИХИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ. In *Conference Zone* (pp. 315-320).
8. Grigoryan, L., Bai, X., Durante, F., Fiske, S. T., Fabrykant, M., Hakobjanyan, A., ... & Yahiiaiev, I. (2020). Stereotypes as historical accidents: Images of social class in postcommunist versus capitalist societies. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46(6), 927-943.
9. МУЛЛАБАЕВА, Н. SCHOOL SAFETY AS A FACTOR OF TEENAGERS'PERSONAL DEVELOPMENT. *UNIVERSITETI XABARLARI*, 2021,[1/6] ISSN 2181-7324.
10. Karimovna, N. Y. (2022). YOSHLARDA INTERNETGA TOBELIK MUAMMOLARI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(12), 96-99.
11. Ахмедова, М. Т., & Нарметова, Ю. К. (2022). “МУОШАРАТ ОДОБИ” ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРДА УСТОЗ-ШОГИРД МУНОСАБАТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(5), 336-340.
12. Нарметова, Ю. (2020). Оила хотиржамлиги-болалардаги психосоматиканинг олдини олиш омили сифатида. *Бола ва замон*.
13. Ахмедова, М., & Нарметова, Ю. (2022). Neyropedagogika va neyropsixologiya rivojlanib kelayotgan yangi fan sohasi sifatida. *Общество и инновации*, 3(2/S), 103-109.
14. Umarova, S. (2022). *Таълимни рақамлаштиришда креатив компетенцияларни ривожлантириши* (Doctoral dissertation, Узбекистан Ташкент).
15. Sobirovna, X. D. (2022). KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISHDA HADISLARNING AHAMIYATI. *Scientific Impulse*, 1(3), 435-438.

16. Boysoatovna, R. R. (2022). O'RTA ASR SHARQ OLAMI YETUK MUTAFFAKKIRI ABU NASR FAROBIY ASARLARIDAGI PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK QARASHLAR. *Scientific Impulse*, 1(4), 737-739.
17. Zarnigor, N. (2022). TIBBIY PSIXODIAGNOSTIKADA KOGNITIV FUNKSIYALAR DIAGNOSTIKASI MUAMMOSI. *THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY*, 1(3), 43-46.